

СПІВДРУЖНІСТЬ З БАТЬКАМИ ЯК УМОВА КОМПЕНСУЮЧОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

А.Ф.МИХАЙЛІЧЕНКО

Україна, м. Запоріжжя,

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

На сучасному етапі становлення незалежної України для родини, в якій зростає і виховується дитина з особливими освітніми потребами, найважливішим завданням є формування в неї особистісних якостей громадянина, а саме: розвинену духовність, моральну культуру, особистісний розвиток.

Проте не завжди умови виховання в сучасній сім'ї є сприятливими для розвитку і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Адже виховувати таку дитину дуже складно і відповідально, бо цю відповідальність батьки зобов'язані нести перед своєю дитиною та суспільством, в якому вони живуть. Якщо діти з особливими освітніми потребами позбавлені правильного виховання, то їхній особистісний недорозвиток поглиблюється, а самі діти можуть стати тягарем для родини і суспільства.

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «...сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні моральні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку» [2].

І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу та організувати корекційне навчання для дітей з особливими потребами без активної участі й підтримки сім'ї не можливо. Саме в родині під керівництвом та за допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ, відбувається її розвиток, формується світогляд та етичні уявлення. Невипадково на сучасному етапі активізувалися наукові пошуки щодо проблеми співпраці школи, сім'ї, громадськості у вихованні підростаючого покоління.

Батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами вимушені пристосовуватися до ситуації, яка пов'язана з особливими умовами навчання і виховання такої дитини. І досить часто така сім'я потрапляє у дисфункціональне становище не тільки у взаємовідносинах між членами сім'ї, а й суспільством. За висновками Д.А.Петровської, Т.М.Мішина, А.І.Захарова, Д.М.Ісаєва вирішальним фактором, який впливає на формування та розвиток особистості, поведінки дітей з особливими освітніми потребами є тісна співпраця між родиною і педагогами, психологами, лікарями. Американський дослідник сім'ї Торібал визначив п'ять періодів, пов'язаних із стресом на стадіях і переходах життєвого циклу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами: народження дитини, шкільний вік, підлітковий, період «випуску», постбатьківський період. Всі вони потребують об'єктивного вивчення внутрішніх сімейних відносин. Для сім'ї, яка виховує особливу дитину, за висновками В.І.Гарбузова, важливими є такі функції, як: корекційно-розвивальна, компенсуюча та реабілітаційна. Метою їх стає встановлення психофізичного та соціального статусу дитини, досягнення нею матеріальної незалежності та соціальної адаптації.

Таким чином, вищезазначена сім'я має бути відкритою для інших сімей з подібними проблемами, груп підтримки, соціальних інститутів.

Метою нашого дослідження є висвітлення перед громадськістю педагогічних, практичних та соціальних переваг залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до навчально-виховного процесу в навчальному закладі.

Підтримка контакту з батьками дитини, яка має особливі освітні потреби буде значно легшою, якщо стосунки між педагогом і батьками налагоджені заздалегідь. Адже з початком навчання такої дитини у навчальному закладі першочергові зусилля мають бути направлені на те, аби знизити бар'єр між навчальним закладом і домом. Для цього має бути залучена ціла команда спеціалістів навчального закладу. Позитивне підґрунтя для

співпраці з родиною є ефективною передумовою обговорення (або навіть попередження) проблеми, бо розвиток доброзичливих стосунків у всі часи був життєво необхідним.

Для встановлення контакту з батьками педагогам слід:

1. Надати інформацію про план навчальної діяльності дитини.
2. Провести з батьками бесіду, щоб краще зрозуміти дитину та її домашнє середовище.
3. Заохочувати батьків приймати участь у поїздках, організації харчування, видачі книжок тощо.
4. Залучати батьків до розробки напрямків розвитку навчального закладу, співпраці з керівництвом та батьківською громадськістю.

Загальновідомо, що створення доброзичливої атмосфери дає змогу членам родини зняти певне напруження, а це сприяє залученню її до спільної співпраці. Коли родини знають одна одну та персонал, комфортно почуваються, вони з більшою вірогідністю роблять свій внесок у життя класу і школи. Тому діти частіше збираються разом за межами школи; а батьки частіше висловлюють готовність до добровільної участі в житті класу, школи.

Серед проблем сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами першочерговими є питання: розвитку їхньої дитини у процесі навчання, виховання та лікування, нормалізація взаємин між дитиною та членами сім'ї, збереження і підтримка гармонійного клімату в сім'ї, розвиток позитивного ставлення до процесу навчання, педагогів тощо.

Для розв'язання цих проблем недостатньо займатися лише дітьми, необхідно працювати і з батьками. Умовно їх можна поділити на три групи: так званого невротичного, авторитарного та змішаного типу.

Для невротичного типу характерні пасивність, виправдання своєї безвідповідальності, намагання відгородити дитину від усіх проблем. навіть від таких, які вона може розв'язати власними силами, постійна тривожність.

Протилежні риси мають батьки, котрі належать до авторитарного типу для них характерні: активна життєва позиція, вони керуються лише власними переконаннями, не можуть стримати себе, що пояснюється слабким рівнем самоконтролю, схильні до конфлікту, спостерігається холодність при встановленні контактів з дитиною. Як виховний засіб вони часто використовують окрики, фізичні покарання.

У третьої групи виявляються риси двох попередніх. Для них характерні часті зміни настрою – то радість, то депресія.

Всі ці типи сімей потребують зваженого підходу до співпраці в умовах навчання дітей з особливими освітніми потребами. Родину слід націлити на роботу зі своєю дитиною. реалізація цього завдання потребує індивідуальних занять з дитиною, в яких бере участь один із батьків.

Під час проведення індивідуальних занять педагог ставить за мету наступне:

- навчити батьків спеціальним педагогічним прийомам, які необхідні для проведення занять з дитиною в домашніх умовах;
- коригувати внутрішній стан батьків;
- коригувати взаємини між батьками та дитиною.

Орієнтуючись на цю мету, педагог розв'язує завдання корекції деяких форм поведінки батьків, таких як: агресивність, необ'єктивна оцінка поведінки дитини, бажання відійти від труднощів; формування розуміння проблем дитини; переорієнтування батьків з позиції бездіяльності й очікування дива на позицію співдіяльності з дитиною, корекція внутрішнього психологічного стану батьків: від переживань за неуспіх до радощів за маленькі успіхи, перехід до позиції творчого пошуку реалізації можливостей дитини. Згодом батьки займають позицію творчого пошуку щодо реалізації можливостей дитини, підвищення особистої самооцінки у зв'язку з можливістю бачити результати своєї праці. Творча діяльність батьків з дитиною допомагає їм самим, позбутися негативного впливу стресу. Для реалізації цих завдань можна використовувати такі форми роботи:

- демонстрація прийомів роботи з дитиною;

- конспектування занять, які проводять педагоги;
- виконання домашніх завдань зі своєю дитиною;
- читання спеціальної літератури, яку рекомендує педагог;
- реалізація творчих задумів у роботі з дитиною.

У роботі педагога з батьками можна виділити три етапи.

Перший етап спрямований на залучення батьків до навчального процесу дитини. Педагог має переконати їх в тому, що саме їх потребує дитина, що крім них цим процесом займатися нікому.

Другий етап – формування зацікавленості процесом розвитку дитини. Педагог показує батькам існування маленьких, але дуже важливих для їх дитини досягнень. Вони навчаються відпрацьовувати вдома з дитиною ті завдання, які пропонує педагог.

Третій етап характеризується розкриттям можливостей особистого пошуку творчих підходів до навчання й особистої участі батьків в дослідженні її можливостей.

Для організації навчально-виховного процесу дітей з особливими потребами спочатку доцільно проводити індивідуальні заняття в присутності батьків, бо залучення їх до продуктивної зайнятості допомагає їм реалізувати необхідну потребу в діяльності з дитиною.

Взаємини з такою дитиною необхідно розпочинати з установлення емоційних контактів. Інколи це буває дуже важко. Однак на початковому етапі педагог має показати батькам найпродуктивніші форми взаємодії з їх дитиною, включаючи способи привертання уваги і керівництва нею.

Прийняття кваліфікованої допомоги, яку пропонують спеціалісти, повинно стати для батьків усвідомленим. Залучення батьків до освітнього процесу перш за все передбачає психологічну підтримку сімей через консультації, тренінги, групи підтримки тощо. А також їх активну участь у процесі планування освітньої діяльності, вибору шляхів її оптимізації, можливості бути поряд зі своїми дітьми, іншими родинами.

Під час занять батьки знайомляться з елементарними прийомами корекційної педагогіки й отримують необхідний мінімум спеціальних знань. Виконуючи з дитиною домашні завдання, вони розв'язують корекційні та навчальні завдання, вправляючись у педагогічній майстерності.

Важливо, щоб батьки навчилися використовувати в роботі з дитиною заохочення і покарання, пам'ятаючи про те, що всю свою діяльність з дитиною їм необхідно будувати на вихованні почуття добра і любові до самої себе. Їм необхідно навчитися любити дитину такою, якою вона є. Якщо дитина навчиться любити батьків, то вона буде доброю і до інших людей. Навчаючись любові до батьків, діти з особливими освітніми потребами вчаться виявляти це почуття до інших. Необхідно враховувати таке почуття любові і до педагога, і до товаришів по групі. Так, позитивний ефект на занятті справляють прийоми музичної терапії. Крім спеціального корекційного впливу, ці прийоми мають і психотерапевтичний ефект, сприяють зняттю гальмівного стану, як у батьків, так і в дитини.

Залучаючи батьків до роботи з дитиною, педагог дає змогу відчувати радість успіху, який можна розглядати як корекційний ефект. Найголовніше для спеціаліста – показати батькам можливості їх особистої педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Отже, виховна і навчальна діяльність батьків сприяє перебудові їхньої психіки на сприйняття дитини з особливими освітніми потребами такою, якою вона є, на спокійну оцінку її переваг і недоліків. Роль педагога, психолога в такій роботі є надзвичайно важливою.

Не викликає сумнівів, що будь-яка людина, незалежно від її функціональної спроможності, заслуговує на шанобливе, достойне ставлення.

Однак, існуюча в сьогоденні суспільства проблема полягає в нездатності сприйняти таку дитину, як гідну уваги, піклування, поважного ставлення до неї.

Батьківська причетність до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами безумовно полегшує досягнення цілей, які поставлені перед закладом освіти (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та дошкільному, шкільному середовищі (педагогічний стимул), також участь батьків є певною формою демократизації та культурної взаємодії (соціальний стимул).

Таким чином, ускладнена виховна та навчальна ситуація через залучення до неї дитини з особливими освітніми потребами активізує творчі ресурси дітей, педагогів і батьків та їхні особистісні потенціали. Тому змістова та узгоджена співпраця усіх учасників навчально-виховного процесу сприятиме їхньому взаємозбагаченню та особистісному розвитку.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа, 1978.
2. Щербань П. Концепція «Сім'я і родинне виховання» /Рідна школа, 1996. - №11-12.С. 15-20.
3. Бондар В.І., Засенко В.В. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в сім'ї: поради батькам. - К: Наук. світ, 2005 -256 с.
4. Савка В.Е. Соціальна робота в Україні: історичні традиції і сучасність // Методологія, теорія і практика соціального аналізу сучасного суспільств. Збірник наукових праць. - Х.:Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2002. - С. 438-440.
5. Мастюкова Е.М, Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 408 с.
6. Шевцов А.Г. Методичні основи соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. Монографія. – К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.